# بديع او بيان

## محمدسرور وكيلي


كتاب پيژندنه :

د كتاب نوم : بديع او بيان
ليكوال : محمدسرور وكيلي
د ليكني كال : ۲۰۰۷ م ع ـــ ۱۳۸۷ هـ ش
د ليكني ځای : جرمنی
ترتيب كونكی : محمدسرور وكيلي
بديع او بيان
مؤلف : محمد سرور« وكيلي»
كال ميزان ۱۳۸۷هـ ش


ليكلړ

سرليك مـــخ


شعر د ادب له مخي ۱
يوه عمومي ادبي تابلو ۲
د بديع او بيان پوهه ۸
د شعر چوكاټ بندي او ډولونه ۹
ابهام او التفات ۹
تشبيه ۱۰
تجنيس ۱۳
سجع يا مسجع ۱۵
تلميح ۱۶
ارسال المثل او تحريف ۱۷
مراعات نظير ۱۸
لف او نشر ۱۹
حسن تعليل ۲۱
سرليك مـــخ


Download from; aghalibrary.com

مثنوي ۳۹
د شعر ترتب اوتنظيم ۴۱
قافيه ۴۱
رديف ۴۲
تقطيع او افاعيل ۴۴
د پښتو لنډۍ ۴۵
بحر ۴۶
بتر او خز م ۴۷
نقد او خزل ۴۸
مبلغه، اغراق، غلو ۴۹
د دو شاعرانو شعرونه يو له بل سره پرتله کول ۵۰
وېليك ( نثر) ۵۲
افهام او تفهيم ۵۳
ورليك يا مسجع نثر ۶۳
د پښتو په ادب کښې کيسه ۶۷
شعري داستان - متلونه او اصطلاحګاني ۷۲
اصطلاح ۷۳
اخځونه ۷۵

سرليك مـــخ
توارد ۲۲
حکايت ۲۳
۲۵
۲۷
مرثيه ۲۸
۳۱
۳۲
۳۳
۳۳
۳۵
۳۶

ترکيب بند
ترجيع بند
معما او قطعه ۲۹
اتساع او حشو
مستزاد
عروض
نظم او غزل
قصيده
مصراع او حماسه


Download from; aghalibrary.com

رباعي ۳۷
مدح ۳۸

ا

بسم الله الرحمن الرحيم

ادب او شعر يا بدله

ادب په عربي ژبي کي د ګړې نوم دی او لغوي معنی ئي پوهه، کلتور، دود، کړنلاره اوښه کړنه ده.

ادب هغه علم يا پوهې ته وايې، چې سړی وکولاې شي، يو شعر يا يوه ليکنه يا يوه موضوع ښه وليکي او يا ښه بيان شي. د ښې وينا او يا ښې ليکني توپيرد عادي ليکني اوعادي وينا څخه وسي او يا يې د يو بل څخه جلا کړاي شي، نو له دې کبله ادب او ادب پوهي ته اړتيا ليدل کيږي.اديبان، ژبپوهان، ليکوالان دغه پوهنه په صرف ( ګړپوهه)، نحوه (ويپوهه) ، غياث الغت (ګړښود) اشتقاق (جلاوالی)، معاني، بيان، بديع، عروض او دغسي نورو کې شامله بولي. دغه ټولې پوهي او

Download from; aghalibrary.com

ب

ادب پوهي اديبان او ليکوالان تکميلوي. ښه شعر ليکي او ښه نثر ليکي او يا ښه بيان کوي .

ژبه او شعر

ژبه تر ژبښود (ګرامر ) ډېره لومړې ده، يعنې ورسته ترژبي د خبرو ژبښود راغلی دی. لپاره د دې چې سم ليك او لوست وکړو، نوداسي ښکاري چې د ژبي ژبښود، ګړښود او ژب پوهني ته اړتيا ليدل کيږي.

هره مورنې ژبه، که څه هم د ژبي بنسټ جوړه وي او ورځني کلتوري او ټولنيزو اړتياوي بشپړه وي، خو د ښه ليك او ادبي مضمون د ليکلو لپاره بسنه نه کوي. څرنګه چې ليدلکيږي شعر هم تر مورونۍ ژبي ورسته دی. شعر ټولنيز بنسټ لري. شعر له ډېر پخوا نه د
ج

مېنانو پټ راز، د زړه خواله او د مينې راز د خپلې محبوبې سره وو.

طبعي شاعران له ډېر پخوا څخه په ټولونو کښې موجود وو. دغو شاعرانو ښاغلو ځلميانو ته، غښتلو جنګيالانو ته او مېړنيو ته بدلي ( شعرونه ) ويلي دي . وروسته چې ليك او لوست رواج شو شعر په چوکاټ کښې د بديع اوبيان راغی يعني شعر ادب سو، پوهه سوه او يو ادبي غټ اړخ يې دادبيانو په منځ کې راپيداکی. يو اديب شاعر که يو ښه شعر واي، يايې

Download from; aghalibrary.com

لیکي نو ضرور دی، چې دی دي د بدیع او بیان او
عروض قانونوته او پرنسیپوته غاړه کښېږدې. یو شعر
هله ښه شعر دی، چې موزون وي او قافیه یې سمه او
محتواې اوچته وي. او که نثر لیکي هم دغسي ادبي
د
ښایست ولري او لرونکې دعالي محتوا وي. دغسي
نثرونه چې ادیبان یې لیکي لکه د ملغلرو هار یې چې
سره پیلی وي. نوپه دغسي ادبي لیکونو کې لیك ښود،
ګړښود، ګړپوهنه، ویپوهنه، او لیك دود بېله شکه بایدپه
نظر کښې نیوله سوي وي. دغسي لیکنې د ژبې د
پراختیا لپاره ډېر حتمي او ضروري دي.
لیك او لیك ښود سره نوك او وورې دې. دغه رنګه
قافیه لرونکی شعر بېله بدیع اوبیان اوعروض د
مراعات کولو څخه به ښه شعر نه وي.د هر شاعراو
ادیب وینا به شعر نه وي ځکه شعر قافیه، ردیف او
وزن لري. څرنګه چې ترمخ وویل سوه د ادیبانو او
شاعرانو خبري د ژبې دپرمختګ، پراختیا او منطقي
کیدلو لامل ګرځي .
هـ
لیکنه پخپله او مورنې ژبه پراختیا مومي او هم
د پردیو ژبو د اړتیا څخه وزي. ښه شعر منظم او موزون
وي او د عروضو اصول پکښې په پام کې نېوله سوي

وي. دلتـه د دو شاعــرانو شــعرونه د مثال په توګه
راو لم. لکه د رحمان بابا شعر او حمید ماشـو خپل
شعر: د رحمان بابا شعر
ګـوره هســـې کـردګـار دی رب زمـا
چې صاحب د کل اختیار دی رب زما
د حمید ماشوخپل شعر
نازه ولی زوي مي نه اخلي ادب
د ســیوري نخـل نه نســي رطب
و
سـریزه
د یوه کتاب لیکنه په خوڅوله امکان لري:
لمړی) یو لیکوال د خپل ځانه پر یوه موضوع کتاب
لیکي او یا شعر واي، دغه کتاب لیکنه پر یوه معینه
موضوع او یاد شعر ټولګه یې ددغه لیکوال تألیف دی.
دویم) یو لیکوال دیوي موضوع لپاره د نورو کتابو
څخه موضوګاني راټوله وي او یو نوی کتاب لیکي. و
دغه لیکنې ته د کتاب، لیکوال نوې ښکلا بل رنګ او
خوند ورکوي او نوي شیان پکښې ور ډېره وي ، چې د
کتاب محتوا ور اوچته کړي. د کتاب دغسي لیکنې ته
د لیکوال تصنیف واي
.دریم) تجروبوي یا پروژه ئې راټول سوي شیان دي،
ز
چې دلیکوال له خوا پردغې تجروبې اویا پروژې باندې

شخصي ليکلنه وکړي. و دغي ليکنې ته تجروبوي يا
ايمپري ليکنه واي. چې دليکوال خپله تجروبه ښه يې.
او دغسې نوري ډېري ليکني.
دغه ليکل سوی دبديع اوبيان کتاب، چې دنوروکتابو،
رسالو او خپرونو څخه راټولي سوي موضوعګاني دي،
چې د ليکوال نظريات هم پکښې شامل دي،يوتصنيفي
شکل لري.دغه د پښتو د بديع او بيان کتاب په نوي
سيستم سره ليکل شوی دی. دلوستونکي لپاره ډېر
کاراسانه کوي، چې ډېر ژرد شعر او ادب سره مخامخ
شي او هلته د شعر او ادب په ګلستان کښې رنګا
رنګ ګلونه وسپړي او دبډ په شنو چمنونو کښې
د ادب د مرغانو ږغونه اوآوازونه واوري او د خيالونو
ح
په نړۍ کښې ډوب او دشعر په بحر کې
ولامبي.
د شعر دخيالي دنيا څخه ادبي ګلان را ډالۍ کړي.
ددغه کتاب د ليکنې مقصد د شعر پېژندنه او د شعر
دډولونو او توکونو زده کول دي. دغه هدف وو چې
دغه کتاب و ليکل شو. په درنښت
د ليکوال له خوا
۱
شعر د ادب له مخې
شعر ته په پښتو کښې بدله واي
.شعر يوه عربي ګړه ده، چې لغوي مانا يې موزون يا

منظومې وينا ته واي. شعر يا بدله هغې وينا ته واي،چې
وزن، قافيه او نظم ولري، چې په پاڑسې کې ورته
سرود ويل کيږي. لکه د خوشحال خان دغه شعر:
شيخ دې نمونځ روژه کا زه به ډکي پيالې اخلم
هـر سـړی پيـدادی خپـل خپـل کـارلــره کـنـه
شعرپخپله يو هنر دی، منظومي خبري دي، چې په دوه
ډوله يې يو شاعر درلوداي سي. يو ډول يې طبعي دی،
چې شاعر دشعر طبع لري اوروان شعر واي ياني
طبعي شاعر وي. او بل يې کسبې شاعردی، چې دغه
ډول شاعر د خپل ادبې ځواك څخه کار اخلي شعرونه
٢
جوړه وي او اصلاح کوې يې تر څوچې شعر ښه پختيا
ته ورسي. ودغه شاعر ته کسبي شاعر واي.
کسبي يا ادبي شاعر هر وخت ښه شعر نه سو ويلاي.
دغسې شاعران چې په ټولنه کښې ښکلا، ناسم تيا،
عدالت يا بې عدالتي، ظلم، ښه والی د زمانې، بد مرغي
د زمانې و ويني او د دغه څخه شاعر اغيزمن سي او
يوازي ناست وي نو قلم راواخلي شعر واي .
و دغه رنګه شاعرانو ته زه هم قلمي شاعران وايم.
يوه عمومي ادبي تابلو
د شعر، ادب، وينا، رسامي، فلم، نقاشي، تخنيك، طبعي
علوم، سندرغاړي دټولو دغو استعدادونو په سر کښې
هنر پروت دی. هنر بيا پر دوو برخو ويشل کيږي، چې

۳

یوه برخه یې طبعي او بله برخه یې کسبي یا مصنوعي

ده. طبعي اړخ یې دلته نه ګورو، ځکه چې هغه په انسان

کې پروت یو استعداد دی.

دلته یې خاص کسبي یا مصنوعي اړخ د هنر ګورو او

وېش یې کوو. کسبي اړخ د هنر ډېر زیار ایستل

غواړي، چې هنر لاس ته راوړه سي او تقریبا طبعي

سي. تابلوګورو!

هنر

لاسي فکري

رسامي، مجسمه سازي، انجنیري شعر، وینا، نثر، تفسیر

ړغي بدني

سندري، راګ،آواز سپورت، رقص، اکروباتیك

ټول آلات د موسیقې او فلم موسیقي

۴

د تابلو څخه داسي ښکاري، چې شعر د

هنر یوه فکري

څانګه ده، چې انسانانو ته خدای (ج) ور بخښلی دی.

زه دلته شعر د ادب او هنر له تخنیکي نظره څېړم.

مګر دلته د شعر حقیقي او واقعي معني په لنډه توګه

بیانوم او پراخه بیان یې و نورو ادب پوهانو ته پرېږدم.

څرنګه چې ترمخ وویل سوه، د شعر طبعه لرل طبعي

اویا کسبي وي. په ډېره پخوا زمانو کښې چې لیك او

لوست نه وو او انسان هم طبعي وواو خپل ژوند یې په

طبعي او ساده ډول ترمخ بيوه، دغه اوسنی شعر په
هغه وخت کې هم طبعي بڼه لرله. شعر به هغه چا وايه،
چې يا يې طبعي د شعر طبعه لرله او يا به مين سوی
وو. مين او مېنې به خپلې خبرې په رمز او زمزمه سره
منظومي يو و بل ته سره رسولې .
۵
دغه منظومي خبرې د عاشقانو په منځ کې لکه يو شفر
چې تېريږي د رمز په توګه به يو بل ته سره رسېدی.
په عين حال کې به دغه شفر چې شعر وو، سوزناکه،
دردناکه، بېلتونواکه او خونداور به هم وو.
هغو چې شعري طبعه لرله هاغو هم شعرونه ويل، خو
د مېنانو د شعر د محتوا سره يې توپيرلاره. د دغو
مينانو شعرونه لکه د ادم خان او درخانئ، بنادې
اوبښو، مومن جان او شېرينو او دغسې نور ډېر،
سوزناکه وو. څرنګه چې پخوا ليك اولوست نه وو نو د
دغو مېنانو نقلونه کېدل او ددوي شعرونه به دنارو په
ډول ويل کېدل. يانې دغه نقلونه د سېنې څخه و سېنې
ته ورتله او دنسلو څخه و نسلو ته پاته کېده.
کله چې دليك او لوست هنر منځ ته راغی شعر ځان ته
۶
بل مفهوم غوره کی بله معنې يې پيدا کړه. منظم سو
پوره هنر سو او پوهه سوه.
شعر او شعر ويل په شاعر پوري د ده په سوز او

ګداز، په اندیښنو، په همت او مقام پورې اړه لري او
بیا د شاعرد ټولنې په چاپېریال او فضا پورې اود شاعر
په زمان پورې اړه لري. لنډه ئې دا چې شعر په زمان،
مکان، د شاعر په ټولنه او د شاعر په
خرنګواله
پورې اړه لري . لوړ همت والا شاعر پخپل مدح او
قصیده کې تر حقیقت او واقعیت نه تېریږي.او هیڅکله
مدحه نه کوي.د با احساس لوړمقام شاعر شعرونه تل
د ګډازه ډک وي. زړه وړونکي وي. د عالي شاعر
شعرونه د محتوا او معنې ډک وي، لوستونکي ادیبان په
فکر کښې غرقه وي . د لوړ مقام شاعر شعر داسې دی

۷
لکه د ملغلرو د غاړې هار، چې په ډېر نقش او نګار
سره پېل سوی وي او د ښایستې ښکلې پیغلې په
غاړه وي . د خواړه شاعر شعر هم دغسې خوندور وي .
خو معاصر شعر، نوی شعر، نیمه یا شعر نما چې هم
ورته واي، نه قافیه لري او نه ردیف اونه منظوم دی . نو
و دغسې یوې لیکنې ته شعر بیخې نه سو ویلاي، ولې
چې شعر موزون، منظوم او توري یې لکه مړئ سره پېل سوي
دي . خو په نوي شعر کې دغه لطافت نه لیدل کیږي او نه اروېدل
کیږي . نوی شعر خبري دي، چې د یو له بله سره ټرلي دي، نو ځکه

شعر نه دی. فرهنګیان او ادیبان دي و دغه ادبي لیکنې ته یو بل نوم ورکې . کاظم «کاظمئ » د بي بي ثي په را دیو کې وویل: ( در دهۀ ۴۰ شعر معاصر گفته شده. کسانکه از ۱۳۴۰ تا ۱۳۵۰ شعر گفته اثر گذار نیمه بوده . ) یعنې دغه نیمه شعر ډېر نوی دی .

۸

دبدیع او بیان پوهه

بدیع: عربي ګړه او صفت دی، چې په لغت کې ورته

نوی، تازه او مبدع واي او په پښتو کښې ورته نویز

(چې د نوي څخه اخستل شوی دی)واي او په اصطلاح

کې د شعر او ادب یوه پوهه ده، چې وینه هم ورته واي.

بدیع د شعر یعنې بدلي یو منظم چوکاټ جوړه وي،

چې د هغه تشریح، تفصیل، تفسیر او ډولونه په

راتلونکي کې بیانیږي .

بیان : عربي ګړه ده او مصدر دی، چې لغوي معنې ئې

ښکاره خبره او څرګنده وینا ده، چې په پښتو ژبه کې

ښکاره وښه او یا ښکاره ویلو ته واي او په اصطلاح کې

د شعر یوه پوهه ده، چې دشعر توضیحات په کیږي .

۹

د شعر چوکاټ بندي او ډولونه :

ابهام : عربي ګړه او مصدردی، چې په لغت کې ورته

پټه خبره کول واي او په اصطلاح کې د بدیع تحمیل

الضدین او یا دوه مخي ورته واي . دوه مخي هغه دی،

چې یو شاعر یا یو لیکوال په خپل لیکنه کښې داسې

خبري راولي، چې دوې تضاد ماناوي ولري، یاني هم

مدح وي او هم بد ويل . لکه د الفت په دغه شعر کښې :

دا دروند پېټی چې په سر ئې ګرځومه

سر دې وخوري د چنکيز د وخت خاني ده

التفات : عربي مصدر دی، چې د چا خوا ته کتل، پام

کول او توجه لرلو ته واي .او په اصطلاح کښې دبديع

هغه ته واي، چې شاعر پخپل شعر کې د ويلو څخه

۱۰

خطاب ته او يا د خطاب څخه و غيبت ته او يا د غيبت

څخه خطاب ته او يا د مخاطب څخه مخاطب ته پيل

وکړي . څرنګه چې حميد ماشوخيل واي :

چې بې يارہ خوب خندا کاندې ناصحه
عاشـــقان داهســـي نه دی خنـــدني
چې له ښکلو مي ناصح غلوې په حورو
په بـــانه د بـدرګـــی کـا رهـــزني

تشبيه : يو عربي ګړه او مصدر دی، چې په لغت کې يو

شی د بل شي سره برابرکولو ته واي . او د شعر په

اصطلاح کښې يو صفت دی، چې په شعر کښې يو

شی د بل شي سره برابره ولو ته واي. دغه صفت د

ټوټوکو يا قيد په واسطه سره برابرکول دي .

لکه دغه تشبيه د رحمان بابا:

۱۱

علميـت د بـې عمـلو عالـمانـو
لکه پلنډ دکتابونو پر خره بار شه

د تشبيه ارکان: د تشبيه ارکانونه څلور دي :

۱: ـ مشبه، يعني هغه شی چې د بل شي سره برابروي .

۲: ـ مشبه بهي، ياني هغه شی چې ورته تشبه شي .

۳: ـ وجه شبه، يعني ګډه ستاينه چې په منځ کې د

مشبه او مشبه بهي موجوده وي اود تشبه لامل

ګرځي.

۴: ـ ټوټکي، هغه ادوات، دجر توري او قيدونه چې د

تشبه له پاره په کار ځي. لکه : دغه رنګه، دغه ډول،

لکه، د هغه په شاني او دغسي نور ډير.

د حميد ماشوخيل تشبيه غزل :

۱۲

مشه ډير هوا پرست لکه حباب
له دغـــې هــوا به شـــې خانه خـــراب

مرتبه د سړي مه غواړه له خدايه
چې مشغول ئې لکه ستور په خور او خواب

خوشحال خټك :

لکه ستا د زلفو تاب شته ( تشبه)
په سنبلو کښې هم تاب شته

لکه ستا د خولو بوي دی
هسي هم په ملك ګلاب شته

رحمان بابا واي:

هسي تله کا ندي و ګورته ياران ژر ژر
لکه تله کا و خپل کور ته کاراون ژر ژر

لکه شام هسي سحر ××× لکه سنګ هسي ګوهر

۱۳

تجنيس : عربي ګړه او مصدر دی، چې په لغت کې

ورته ديوه شي يو جنس کولو يانې يوډول کولو ته واي.

او د بديع او بيان په اصطلاح کې هغه شعر ته واي،

چې شاعر په هغه کښې دوه توکي سره يو ډول وښه يې،

يعني سره يو جنس يې کړي. دغه تجنيس په پښتو

ژبه کې پر اووه ډوله ښه ئي . دلته ئي درې ډوله ښوول کيږي :

۱: ـ تام تجنيس : چې په ليك اولوست کې يو شی وي،

خو مګر مانائي مخالفه وي، يعني ګړه يوه وي خو مانا

ئي سره يو شی نه وي. لکه :

ويني ) ليدو ته واي، او هم د انسان وينو ته واي.

پښتو) ژبي ته واي، او هم قول ته واي.

سپين) سپين رنګ دی، پاك او هم وازګي ته واي .

زمری) ژوي ته واي، او هم زړور ته واي .

۱۴

لکه د پير محمد کاګړ د غه بيت:

فراق په ما خوري د ځګر ويني
آشنا مي نشته الله مي ويني
داؤد خان واي :
چې د چا په زړه کي اور دميني بل شي
په اوربل کي لمبې ګډي حال ئي بل شي
۲: ـ خطي تجنيس : هغه تجنيس ته واي چې په ليك

کښې يو ډول ښکاره سي، خو په ټکو کښې فرق وي.

لکه: پوزي، توري، نوري، بوري، يوري ـــ تل، بل ـ لر،

لړ ـ خپل، ختل ـ رنګ، زنګ ـــ تبر، بېر او دغسي

نور ډېر. لکه د رحمان بابا دغه شعر:

د چشمانو په ځنبل کښې تېر او بېر شې
اعتبـــار د زمـــانې اعتبـــار نـــه دی

الفت واي:

دلته ژوند قبیله یې دی، قبیله لکه قبله ده
توجه ورته لري ټول، که صغیر دی که کبیر

۱۵

۳ـ مطر تجنیس : دا هغه تجنیس دی، چې د ګړې شکل

او ډول سره یو وي خو یو توری یې سره فرق ولري.

لکه: بار، باد ــ پل، بل ـ خپل، ځپل ـ ملنګ، پلنګ او

دغسي نور ډېر. حمید ماشوخیل واي:

هســـي پټ مهر په قهر کړي ښـــکلي
لکه څوك چې کفرستان کښې دینداري کړي

سجع یا مسجع : عربي ګړه او نوم دی، لغوي مانا یې

قافیه لرونکې خبره یا یوه منظومه او واضحه وینا ده،

په اصطلاح کې د علم بدیع یوه کلام ته واي، چې هم

آهنګه او موزون وي، چې یو خطیب او یا یو لیکوال یې

وینا کوي.لکه دخواجه عبداله انصاري پارسي مناجات .

لکه د خواجه دغه مناجات، چې په پښتو وکیلي ژباړه کړی :
الهي! بې سیاله او یوازنی خو یې ته، ولاړ قایم او ډېر ځواکمن
خو یې ته، دهر شي لیدونکی یې ته، د هري پوټي پوهېدونکی یې ته، سپځلی
له هرعیب یې ته، د هر درمل لامل خو یې ته، درمل د ټولو زړونو یې ته .

يو نثر روان خبري دي، سجع او قافيه نه لري .

خوتسلسل ېي روان وي او پرله پوري وي . اوشعر

چې دی، منظوم دی او قافيه لرونکی دی. لکه :

له هغه صياد حميد وساتې ته خدايه
چې يې لومه کړه د رب ثنا سپاس

تلميح : عربي ګړه ده او مصدردی، چې لغوي مانا يې

مالګينې خبري ته واي او د علم بديع په اصطلاح کښې

د شعر ويلو هغه هنر دی، چې شاعر يې په خپل کلام

کښې داسې راولي، که ويونکی له اصلي کسې څخه

خبر نه وي نو دبدلي په معنې نه پوهيږي .

لکه د رحمان بابا دغه دوه شعرونه:

څوك له ځمکي واسمان ته شي ختلی
ده عيسی لره ورکړی دا مکان دی
١٧

څوك له خداې سره خبري شي کولی
ده موسی مشرف کړی په دا شان دی

ارسال المثل : نوم دی، عربي ګړه ده، چې په اصطلاح

کې د علم بديع هغه شعر دی، چې شاعر پخپل شعر

کې يو نامتو متل راولي، او يا حکيمانه شعر و واي .

لکه دغه شعر د رحمان بابا:

زه و زاهدانو ته حيران يم، دوي و ماته
ديوانه به ده خنددو، ده به ديوانه

د مکې په بزګئ کې هيڅ شك نشته
ولې خر به حاجي نشي په طواف

شمس الدين كاكړ واي :
واي لور او زوي تر پښو اوبه تر حلقه
فراموش په بېلتانه ځان او جهان شي
تحريف : عربي ګړه ده، چې لغوي معنى ئي د چا خبره،

وينا او يا شعر تغيره ول او بدلولو ته واي .

په ادب او شعر کښې و هيڅ چا ته اجازه نسته، چې د

١٨

چا شعر، خبره يا وينا تحريف يانې اليشه
کړي .

ودغه کار ته په ادب او هنرکښې جعل کاري واي .

مراعات النظير: چې په اصطلاح کې دعلم بديع تناسب

او تلفيق ته واي. تلفيق ته په پښتو ژبه کښې سره ګنډل

د دو شيانو، سره يوځاې کول او پيوندول د خبرو دي .

او پخپل شعر کې شاعر خبري راولي، چې يو له بله

سره تناسب او نږدې والى ولري .

دغسې بدلي په پښتو ژبه کښې ډېر دود لري .

خوشال واي :

زه يو يار غواړم زيبا نښه×× سر تر پايه دلربا نښـــه
نښايسته پـه شـپږ جـهته×× هر اندام جـدا جـدا نښـــه
خوك د هنره نښايسته دى×× دى په حسن ترهر چا نښه
تن ئي نښـــه د ګل تر پاڼه×× تمـام قـد او بـالا نښـــــه

١٩

لف او نشر: عربي ګړه ده، چې لغوي معنى يې کړکيچ

او تيت او پرك ته واي. او د علم بديع په اصطلاح

کښې هغه شعر ته واي، چې شاعر پخپل شعر کې په

لومړۍ مصراع کې يويا خو نومونه راولي او په بلي مصرع

کې يې ستاينه ځيني وکړي. په لومړی مصراع کې نومونو

ته «لف » اوستايني ته ئي « نشر » واي .

لکه د الفت په دغه شعر کې:

ته منظور د هر نظر ئي ×××ته ددې عصر دلبر ئي
مبارك شه! مبارك شه! ×××په خوبانو کښې افسرئي
دالماس تاج دي پر سردی×× آراسته په زر، زيورئي

طباق : عربي ګړه ده او مصدر دی، چې لغوي معنی

ئي برابري او مطابقت ته واي . د علم بديع په اصطلاح ورته

تضاد يا تقابل واي، چې شاعر ئي پخپل شعر کښې

۲۰

داسې ګړې راولي، چې دغه ديو بله سره تضاد وي .

لکه پاس او ټيټ ــ شپه او ورځ ــ ژړا او خندا ــ اور

او اوبه ــ تور او سپين او دغسې نور ډېر.

حميد ماشوخيل واي :

ښه او بد د يار په بله دي لذيذ
ګوښې ګوښې يو تر بله دي لذيذ

دا تروه ترخه کنځل د دلبرانو
تر شکرو يو تر سله دي لذيذ

خوشحال خټك:

د شرابو مستي ژر شي نيست او هست
لايزاله مستي نه درومي له مست

د عاشق خاطر او خيال لکه درياب دی
چې څپه يې کله لوړه کله پست
۲۱

رحمان بابا:

ځيني ډول وهي ښادي کا×××ځيني وير کا د خپل ځان

ځيني شمع غوندي ژاړي××× ځيني ګل غوندي خندان

که ئي ګوري يو ګلزار دی ××× که ئي ګوري يو بيابان

حسن تعليل: عربي ګړه او مصدردی، چې لغوي معنی

يې د يوه ښه علت ويل دي او د علم بديع په اصطلاح

کې هغه دی، چې شاعر خپل شعر کښې يوه ستاينه په

مناسب لامل سره راولي او دغه ستاينيز لامل حقيقي

نه وي څرنګه چې خيال او ادعا وي. رحمان بابا واي :

هر ساعت زما د غوړ په تاوولو
د فلك لاسونه شنه شو تر څنګلو

هغه سترګي چې نرګس وې هم بادام وې
تېرې توري شوې زما په قتلولو
۲۲

د کاړه کاړه بانې او کړو ورځو
نور څه نه کا بې کړو کړو وهلو

توارد: مصدر دی او عربي ګړه ده، چې لغوي معنی ئي

يو په بل پسې راتلل، په يوه وخت باندي واردېدل او

پر يوه مهال باندي راکښته کېدلو ته واي. او په

اصطلاح که د ادب هغه ته واي، چې دو شاعرانو يوه

خبره د يو او بل څخه په شعر کې داسي ويلې وي، چې

ګواکي يوه د دا بله څخه اړويدلې وي او دغه شعر په

معنی او مفهوم کښې سره یو شی وي .

لکه د رحمان بابا اوبیدل دغه شعرونه که څه هم

رحمان بابا توارد نه دی کړی، د توارد شعرونه دغسي

وي .

۲۳

رحمان بابا:

که ښیښه د نام او ننګ دي شي تر څنګ
د هر چا په کج روی به خبل ځیګر خورئ

بیدل:

هرکه پا کج میګذارد خون دل ما میخوریم
شیشۀ ناموس عالم در بغل داریم ما

حمید ماشوخیل او سعدي شیرازي :

د دښمنه په مرګ هاله کوه ښادئ
که فرمان لري د خپلې آزادئ

عدو ګر بمیرد جاي شادماني نیست
ولیکن عمر ما جاویداني نیست

حکایت: مصدر دی عربي ګړه ده، چې د یو چا کیسه

او یا تاریخ بیان وي . په اصطلاح کې دادب یوشاعر

۲۴

پخپل شعر کښې د یو چا یا د یو شي کیسه یا نقل

کوي او د یو چا بیان ته هم واي .

لکه د ملا پیر محمد میاجي شعر : (حکایت)

شیخ متي چې خلیلي وو ×××دی له اصله لوي ولي وو

یوه ورځ روان په لار وو××د لوي څښتن په استغفاروو

کــړ د ذکــر د غــفار ××× یوه شــپه نه وو اوزګــار

پر دې لار وې تېرې ګتي ××× لاري ځمکي وې په پتي

ډېري شپې راغی رویدار ××× چې یې صافه کړله لار

یو دهقان به ابیاري کړه × شپه شپه به یې خواري کړه

ده لیده په توره شپه ××× چې شیخ متي به زیار اخته

له راحته به بېزار وو ××× ټوله شپه به دی بیدار وو

یوه شپه راتېرملیار سو×× شیخ متي ته په ګفتار سو

اي دخداي رویدارخه کړې×دومره زورزحمت پرخه کړې

ته بادار یې د ولیانو ××× ته قیـــــد د صـــالحانو

۲۵

ستاددرخاوري سره زردي×دهرچاکهول البصر دي

په شپو شپو یې ته بیخوابه × په زحمت په اضطرابه

پاکوې دلاري ګتـــي ××× په دي خاوره څه دي ګتي

داسي ووي شیخ متــي××× د مــولا پــه عشق ستي

چې خدمت د خلق الله ××× یو ګــړی په یــوه ساه

تر هر څه بهتر دي وروره ×× زده کړه داخبره ګوره

ترکیب بند: د عربي ګړې یو مرکب دی، چې یو ځای
ټرلو ته وای. په اصطلاح کښې دعلم بدیع و هغه شي
ته وای، چې شاعر څو بنده شعر په بحر کښې موافق
او بندونه په قافیو سره جلا وي، چې وروسته تر هر بند
یو بیت په جلا قافي سره را ولي. دغه جلا بیت په هر
بند پسې بیا نه تکرارېږي یاني ځان ګړی بیت ویل
کیږي، چې فرق د ترکیب بند او د ترجیع بند په دغه

۲۶

کښې دی . لکه د حمید ماشوخیل دغه ترکیب بند

نن په شپه زما د یار په کـوم مـکان وي
جلوه ګر به په کوم هټ په کوم دکان وي

شرمولـی به ئي حسن کـوم تـرکان وي بند
کوم دکان به یې د خولې د دورو کان وي

پـه ډېـوه به یې د مخ څـوك پتنـګان وي
همـخوابه به ئي پـاکـان کـه نا پاکـان وي

ولي نه چوې له دې غمه زما دله بیت
چې دي واورېده د یار د تلو بدله

نه به وي ورسـره هســي مســلمان څوك
چې یې واخـلي خـصمانه د آبو نان څوك

نه به وي ور بانـدي هســي مهـربان څوك
چـې ئي وبــولي په څـار او په قربان څـوك
۲۷

یا ئي سو یرى کا په سر لاس د احسان څوك بند
یا ئي ورکړي دبـل کار سـر او سامان څوك

چې له هسې غمه نه مرم ژوندی پایم بیت
تو زما په محبت شـــه بې وفایم!

ترجیع بند: یوه عربي ګړه ده او مرکب نوم دی، چې

اړولو ته واي او د علم بدیع په اصطلاح کې هغه شعر

ته واي، چې شاعر خو بدلي یا خوښده شعر په بحر کې

سره موافق او په قافیو کې جلا وي، واي او وروسته له

هر بند څخه یو بیت تکرار په جلا قافیې سره راولي،

چې دغه بیت تر هر بند وروسته تکراریږي ودغه بیت

ته ترجیع او یا بند ګردان واي .

۲۸

مرثیه : عربي ګړه او نوم دی، چې په لغت کې ورته

خوابدي، ویر، ماښېجنې ته واي. د علم بدیع په

اصطلاح کښې هغه شعر یا وینا ته ویل کیږي چې

شاعر یې دماتم اویا د ویر په وخت کې واي او یا د مړې

مدحه کوي .

د بي بي زینبي دغه ویرنامه ( مرثیه) پټه خزانه

ړغ سو چې ورور تېر له دنیا سونا × قندهار واړه په ژړا سونا

زړه مي په ویر کې مبتلا سونا × چې شاه محمودله ماجدا سونا

دا روڼ جهان راته تورتم دی نا× زړه د بېلتون په تیغ قلم دی نا

هوتك غمجن دی پردی ماتم دی نا× د پاچاهی تاج مو برهم دی نا

چې شاه محمود تېر تر دې نیا سو نا× قندهار واړه په ړړا سو نا

خوانو مړونو د تورو جنګ وي نا × ولاړ د کام په نام ننګ وي نا
دښمن له ده په وینو رنګ وو نا× پر میدان شېر وو یا پلنك وو نا
افسوس چې مرګ د ده پر خوا سو نا×
قندهار واړه په ژړا سونا

محمودە نە یوازي خورژاړي نا × پرمرګ دي ټول کلی ،کور ژاړي نا

۲۹

معما: عربي ګړه او نوم دی، چې په پښتو کې ورته پټه

ګړه واي . او د علم بدیع په اصطلاح کې د بدیع یوي

پټي خبري ته واي، چې معنی یې په شعر کې پټه وي .

او دا خبره مرموزه وي. د محمد یونس معما:

څو چې نیم لب یې نمك اخستی نه وي

د ( یونس) نمکي اسم پر حرام شه

د محشر نه لرې شرکړه کښېږده پر مدهوش

دمدهوش نه لرې هوش کړه نوم دمحبوبدی بې خروش

قطعه : عربي ګړه او نوم دی، خو په پښتو کې ورته ټوټه

برخه او یا پارچې ته واي. د بدیع او بیان په اصطلاح

کې یوه ټوټه شعر دی، چې د لومړی مصراع قافیه د

دویمي مصراع سره یو ډول نه وي او د بیتو شمېر ئي

د اوو څخه بیا تر لسو ډېر نه وي .

۳۰

د محمد طاهر قطعه :

واي داچې صحبت کاندي ×× يوله بلـــه ډېـر اثر

په کلو دي مصاحب سوم×× ستا صحبت نه کړم خبر

دقطعې جوابيه : (پټه خزانه)

صحبت ډېر اثر کا ګوره ×× منـــکر نه سې د اثر
ته د مخه هغه شـــی وې ×× اوس انسان سوې ته بشـــر

التزام: عربي مصدر دی، ملزم کېدو ته واي او په

پښتو کې ورته يو کار پر غاړه اخستل، يوه امر ته غاړه

ايښودل واي. په اصطلاح کې د بديع پوهني هغه ته واي

چې شاعر يو التزام يا عنات ته غاړه کښېږدي، يانې

شاعر پخپل شعر کښې ترمخ تر دو تورو يا ترشا ئي د

قافيې يوبل توری راولي که شاعر تردغه توري تېر شي

په شعر کې کوم کمی نه پيدا کيږي،خو برسېره پېردې
۳۱

شاعر ځان ملزم ګڼي او دغه کار کوي. چې دلته

بې بې زينبې پخپل شعر کې « نا» التزام کړې دی .

ډغ سو چې ورور تېر له دنيا سو«نا»
قـــنـــدهـــار واړه پـــه ژړا ســـو« نا»

اود سعدی په دغه شعر کې «ي» ترمخ تر«لام» التزام

کړې ده.

چشم بدت دور ای بديع شمايل
ماه من شمع جمع و مير قبايل

اتساع : عربي مصدر دی، چې فراخولـو، ارتولـو ته واي

او په اصطلاح کې د علم بديع هغه شعر ته واي، چې

خو ډوله تفسير شـي.

حشو: عربي نوم دی، چې په لغت کې ورته یو نا ځیزی
شی او یا هغه شی چې نالیچکه یا د تلتك منځ په
۳۲
ډك کړي. او په اصطلاح کې د علم بدیع هغه
خبري ته
واي، چې په وینا یا په شعر کې زائد راشي او د مانا د
لحاظه احتیاج ورته نه وي. و دغه خبري ته اعتراض یا
اعتراض الکلام ترمخ تر تمامېدلو ته واي.
مستزاد: عربي نوم دی، چې په پښتو کې ورته ډېروالی
واي او په پارسي کې ورته زیادولو ته واي. او په
اصطلاح کې د علم بدیع و هغه شعر ته واي، چې په
پاي کې د هري مصرع څو توري ایضافه تر وزن د
شعر راولي . لکه په دغه پارسي شعر کې:
در خواب جــمال یار رامیدیدم «در عین صفا»
وز گلشن وصل او گلي میچیدم « بي خار
جفا»
۳۳
عروض : عربي ګړه او نوم دی، چې په لغت کښې ورته
د شعر برابرولو ته واي. او په ادبي اصطلاح کښې هغه
علم دی، چې په هغه سره د شعر پر وزن، قافیي او
تفسیر څېړنه او خبري کوي .
نظم : عربي ګړه او مصدردی، چې په لغت کې ترتیبول
او سمون ته واي، چې په پښتو کښې ورته سمتیا واي.
او په اصطلاح کې د شعر یو موزون او قافیه لرونکي
بدلي ته واي، چې خلاف د نثر دی . لکه دغه نظم :

دی دی رهبر د کائناتو تر ده جار سم
دی دی نامور د مخلوقاتو تر ده جار سم

غزل: عربي مصدر دی، چې د ښوځو سره مجلس اود

ښځوسره عشقي خبري کول دي او حديث د عشق د

ښځو سره . او په پښتو کښې د مېنانو سره ناري او
۳۴

عشقي خبري دي. او د ادب په اصطلاح
کښې يو

ډول شعر دی، چې دښځو په باره کې ويل کيږي، يانې

تر ډېره ځايه عشقې وي، او د بيتو شمېر يې له اوو

څخه لږ نه وي او تر پنځه لسو ډېر نه وي. لکه دغه غزل:

لیــلا خه ســوه لیـلا لیـلا ناروغه وه بیـګاه
مــا ګهیځ ولـیـــده دګل په شان يې ځليده

يا د حميد ماشو خيل دغه غزل:

چې مې تن د ختـن شــو زما لاله
دا اثر ګنم دا ستــا لـه خط او خاله

آرایــش له آلایشــه لــعـل مـومــې
په راتله دخــال او خـط مشــه مــلاله

زه به درسته شپه ژړا لکه شبنم کړم
خانده ته د ګل په څېر تازه خوشحاله
۳۵

تر پايه پوري نه (۹)بيته دي!

قصيده: عربي نوم دی، چې په پارسي کې ورته چکامه

واي. او په پښتو کښې ورته ستاينه او ليار ښودنه

واي. يو ډول شعر دی، چې اکثرا په وغظ، حکمت،

حماسه او يا ستاينه اويا بد وينه کې ويل کيږي، چې د

لومړې بيت دوي مصرع ئي برابري قافيې لري او د

نورو بيتو د پاي دمصرع قافيه ئي دلومړي بيت د قافيي
سره برابره وي .
او د بيتو شمېر ئي تر شپاړسو لږ نه وي.

لکه دالفت دغه قصيده د رحمت اللعلمين:

رب العلمين دي رحــمت اللعلمين ګڼي
نه لـــري ثاني چــې دی خـاتم النبين ګڼي

ډېر خلك دي وايستل تيارونه د رڼا لور ته
ستا لاس کښې رڼا مسلمانان نورالیقین ګڼي

٣٦

ته په مؤمنــانومهربانه لــه هــرچــا نه ئي
ځکه دي رؤف رحيم ارحم الراحمين ګڼي

ترپايه لس بيته دي :

مصراع يا مصرع : په پښتو ژبه کښې ورته نيمکه واي .

يانې د يوه بيت نيماي (نيم بيتي) .

حماسه : عربي ګړه ده، چې په لغت کې ورته زړه ورتيا،

مېړنتوب او غښتلواله واي . د ادب په اصطلاح کې يو

ډول شعرونه دی، چې د اتلانو، جنګيالانو، غښتلو او

مېړنو خلکو په ويار او هکله ويل شوي وي .

لکه دغه د خوشحال شعر:

راشه واوره دا داستان × نيــك او بد پکښــې عيان
هم عبرت هم نصيحت دی× پرې دي پوه شي دانايان

زه خوشحال دشهبازخانيم× چې تورزن يم کان په کان
٣٧

شهبازخان ديحي خان وو× چې په توره شو سلطان

چې په توره مــېړنی وو × تيــر انداز وو شيخ کمان

چې غليم به يې پيدا شو × ځائ يې ځائ ووگورستان

رباعي:عربي ګړه او اسم صفت دی، چې په لغت کې

ورته څلوريځي واي. اودعلم عروض په اصطلاح کښې

څلوريځي هغه شعر دی، چې لومړي مصرع، دويمه او

څلرمه مصراع په يوه قافيه وي، چې پر وزن د لاحول

ولا قوته الا بالله وي . او که پر دغه وزن نه وي نو

هغه ته دوه بيتي واي. ښاي چې دريمه مصرع يې هم

د نورو قافيو سره سمه وي. لکه د الفت صاحب

څلوريځي :

سړه وسپنه په سره اور کښې پولاد شي
سره زر اور کښې شي زهور قدريې ډېر شي

٣٨

هر نبې د ابراهيم مقام نه مومي
د نمرود اور کښې حاصل ډېر لوئ مراد شي
درابعې څلوريزه (دا شاعره د کندهار ده )
ادم ئي مځکي ته راستون کا
په اور د غم ئي سوی لړمون کا
دوزخ ئي جور کا پر سر د مځکي
نوم د هغه ئي دلته بېلتون کا پټه خزانه
مدح : يوه عربي ګړه او مصدر دی، چې په لغت کې

ورته ستاينه او چاته لورمقام ورکول واي. او د علم

عروض په اصطلاح کښې د يوه سړي يا يو چا په شان

کې شعر ويلو ته واي.

لکه د الفت دغه مدحه چې د وطن په باب يې ويلې ده:

وطـنه! ښــه دي آبـــو هـــوا ده
خومره دي زياته طبعي ښــکلاده

لمر دي آسمان کښې خه ښه ځليږي

۳۹

بهيرې هر لور مست مست سندونه
په غورځنګلونو دي آبشارونه
ورمې د ګلو څپې څپې دي
بلبولان مست دي مستي نغمې دي

ځولۍ دي ډکي له نعمتونو
سينه دي ډکه ده له ګنجونو

مېوې دي څومره خوږې خوږې دي
په شنو باغو کښې مزې مزې دي

تر پايه!
مثنوي: يوه عربي ګړه او ستاينه ده، چې په پښتو ژبه

کښې ورته دوه ايزه او په عربي کې ورته مزدوج او په

پارسي کې ورته »دو دو« واي . او په اصطلاح کې د

علم شعر داسي يوه شعر ته واي، چې يو غزل

هرڅومره بيتونه ولري د بيت هردوه نيم بيتي يې د

ځانه جلا جلا قافيه لري .

۴۰

لکه د خداي(ج) بښلي مولوي صالح محمد
کندهاري

د پښتو مثنوي .

او دلته د زرغون خان مثنوي ساقي نامه:

ساقي پاخه پياله راکړه ×× مرور يار مي پخلا کړه

اوبه توي په لمبو کړه ××اور مي مړ په دې اوبو کړه

پسرلی شو غنچه ګل کا ×× زلفـــي تاوي د سنبل کا

بلبلان شـــورو فغان کا ×× کړېدني په ګلـــستاه کا

زاهد وځي صومعي څخه××شراب پيري دميخانې څخه

هر سړی په می يو مست دی + دې بهار کې ګل پرست دی

او دغه مثنوي د مولوي صالح محمد کندهاري!

زه د يار کړمه خبري ×× ښې خوړې لکه شکري

ښه پښتو وايه دلبره ×× که هرڅو وې لرو بره

۴۱

کندهاری که وردګي وي ×× مشرقي که جنوبي وي

هر چې وايه وايه وايه ××× معشوقه مي ښه راستايه

عربي وي که پارســـي ××× که ترکـي وي که هــندي

چې د عشق کوي خبري ××× هغه وړه دي منظوري

تر بايه!

د شعر تنظيم او ترتيب

قافيه: عربي نوم دی، چې په لغت کې د يو شي پاي

يا شا ښوولو ته واي، او په اصطلاح کې د شعرد بيت

آخر ته واي، يعنی هغه توړې چې د بيت په پاي کښې

راځي قافيه ده. لکه په دغه لاندني بيت کښې:

علم څه شريف هنر دی ××× چې ميراث د پيغمبر دی

دلته دغه دوه توړې لکه د«ی » او حرکت د «ر» دمخ

۴۲

د توري قافيه ده. او په بله بدله کښې :

ستا له دم سره همـدم دی زما روح
بې له تا درهــم برهــم دی زمــا روح

دلته په دغه لوړ شعر کښې «ما» او حرکت د مخ د

توري لکه د «ز» قافيه ده او روح يې ردیف دی، چې په

پښتو کې ورته شاګونی واي .

ردیف : عربي توری او ستاینه ده، چې په لغت کې شاته

درېدل، قطار،په چا پسې تلل اوتابع ته واي. په اصطلاح

کښې د قافيي د علم هغه توربدی، چې وروسته تر

قافيي په وارو تکرار راسي. لکه د رحمان بابا په دغه

شعر کښې :

په ورځ ناست يې بې طلبه × په شپه خوب کړې بې ادبه

دلته په دغه پورته شعر کښې په لومړی مصراع کې
۴۳

«بې» قافيه ده او دويم توری «طلبه» ردیف دی .

ردیف په اصطلاح کښې د علم عروض د علت توري

هم دي . لکه :

«الف»، « واو»،« يي »، دي، چې په شعر کې ئي راولي

لکه «الف» په دغه وينا کښې:

حســـاب او کتـــاب ـــــــــ لکه «ي» په دغه وينا کې

حسـيـــب او نصـيـب ـــــ

په پښتو ژبه کښې بيله د علت له تورو نه نور توري هم

کېداي سي چې ردیف سي. لکه: »ګ« تګ او راتګ

تلل او راتلل.

روي : عربي ګړه ده، چې په لغت کې دبارانه ډکي وریځي

ته او یا روانو اوبو ته وای.په اصطلاح کې دعلم عروض

دقافيي اصل توری دی، چې قافیه پر هغي څرخي

۴۴

او د قافيي د پاي توری دی، چې وهغې ته د

قصیدې

نسبت ورکول کیږي. لکه : «ر » په لر او بر کې. لکه:

«ت» په هست او نیست کې. « ل »په ګل او مل کې او

دغسي نور.

تقطیع: عربي مصدر دی، چې خیرلو، ټوټه کولو او

جلاوالي ته وای. په اصطلاح کې د علم عروض د شعر

تجزي ته وای، یاني د شعر اندازه کول او سنجول دي،

چې شعر په اجزاوو سره د علم عروض تجزیه سي.

او هر جز د بل جز سره یاني د خپلو افاعیلو سره

کښښښوول سي وزن د شعر او موزوني او نا موزوني

د شعر څرنګنده شي.

افاعیل: عربي نوم دی، چې د فعل یاني کړني جمع ده.

د فعل ډېروالە افعال دي او افاعیل د جمع جمع ده. په

۴۵

اصطلاح کې دعروض پوهي ارکان، اجزا او اوزان ته

د شعر وای، چې هغه څلور دي. لکه فعلولن، مفاعیلن،

مفاعلتن او فاعلاتن دي . نور اجزا له دغو څلورو څخه

اخستل کيږي، چې تواعيل هم ورته واي .

د پښتو لنډۍ : د پښتو د لنډيودشعر ترتيب تقريبا

داسي دی لکه د قطعي ، خو بدلي ئي يوه يوه ويل

سوې ده او شاعر يې نه دی څرګند.اغلب دغه لنډۍ د

ښځوله خوا ويل سوي دي . لنډۍ موزون، دګدازه

ډکي، عشقي او حماسه يې بدلي دي . لکه :

خلك دي هرڅه هرڅه واي
دامي دستور دی مدام سترګي تورمه

باده پر باد مي سلام وايه
پر هغه باد چې د جانان پر لوري ځينه

۴۶

جانانه راسه ديدن وکه
بيابه جهان راپسي غواړئ نه په يمه

ژرامي نه ده په چا ګرمه
خوشي ګروان په اوښکو ولي لنده ومه

د پښتو لنډۍ ترحده ډېري دي .

بحر: عربي نوم دی، چې په لغت کې سمندر ته واي او

جمع يې ابحاردی. په اصطلاح کې د عروض پوهي د

شعر وزن ته هم واي، چې د شعرمقياس، اندازه او

اوزان ياني تاله ښه ئي . د شعر بحور نولس دي .

طويل، مديد، بسيط، وافر، کامل، هزج، رجز، رمل،

منسرج، مضارع، متقضب، مجتث، سريع، جديد،

قريب، خفيف، مشاکل، تقارب يا متقارب، تدارك يا

متدارك دي . پرته له دغه نولس بحورو څخه ځينو

۴۷

عروض پوهانو يولس بحور نور هم ور زياد کړي دي .

لکه: عريض، عميق، کبير، مذيل، قليب، حميد، صغير، اصم، سليم او حميم.

بتر: عربي مصدر دی، چې لغوي معنی يې پريکولو، له بيخه ايستلو ته واي.او په اصطلاح کې د علم عروض هغه ته واي، چې د فعولن د جوړښت څخه يو شی حذف شي، يانې لومړی توری له دغه کلمي څخه لري کړي او د لنډيز سبب يې هم له منځه يوسي، چې «عو» پاته سي او نقل په «فع » سره سي ودغه ته ابتر يانې حذف سوي کلمي ته واي .

خزم : عربي مصدردی، چې لغوي مانا يې ملغلري په تار پيلو او د اوښ پوزي ته مهار اچول واي . په اصطلاح کې د علم عروض دشعر په لومړې سر کې

۴۸

ډپروالی ته وي . خو هغه د يوه توري څخه بيا تر

څلور تورو پـوري دي. خودغه دتقطيع په حساب نه راځي . او دغه يوازي او يوازي خاص د عربي شعرونو لپاره دی. په پښتو شعر کې تر يوه توري نه ډپريږي .

نقـــد: عربي مصدر دی، چې په لغت کې جلاکولو ته واي يانې ښه له بدو څخه بېلول او بې عيبه کول دي .

او دشعر او ادب په اصطلاح کښې د يوه شعر يا وينا

او یا نثر د ښه او بد بېله ول او یا په ګوته کول دي .  خزل :- عربي مصدر دی د یو شي پرېکولو
ته وائ . او په عروض پوهنه کي د الپ ایسته کېده دمتفاعلن څخه اود هغه د« تې » درېده (سکون) دی، چې په مفتعلن واړول سي .

۴۹

مبالغه عربي مصدر دی چې په یوه کار کي زیاد و الي ته واي . د بدیع پوهني په اصطلاح سره دیو چا یا دیو شي په ستاینه کي تر حده ډېر وه واي . تر هغه ځایه چې ناممکنه په نظر رانسي اوکه ناممکنه په نظر راغی نو «غُلوُ» یاني بېخي تر حد ډېر ته واي .
خوشال واي : مبالغه
د خوشحال سره که کښيني یو څو کاله
دا دغرو خټک به اوړه شاعران سي

اغراق یو بل ډول د مبالغې دی چې په منځ کي دمبالغې او «غلو» دی . خوشال واي :
چې په خوب شم ستاله خیال سره خواب کړم
چې بېدار شم د مخ سوده دي په افتاب کړم

«غُلوُ» ناممکنه مبالغه تر اغراق لا اوښتې .
حمید ماشوخیل واي :
بېله تا هسي ضعیف یم ګل رخساره
هر حباب باندي که پښه ږدم نه ماتیږي

۵۰

د دو شاعرانو شعرونه یو له بل سره پرتله کول

د رحمان بابا دشعر اوله مصراع او دحمیدد شعر دویمه مصرع

پورته بدر را ښکاره شو ښکته نمر
آیـــنـــه تـــوره تبې شـــي په جـــوهـــر

نمر سپورمی مي د پالنګ د پاسه رغـــړي
سینـــــد ته سېـــل محتاج نه دی د رهبر

په سرو سپینو درو لعلو یې غوړ ډك شي
د طوبا په سیوري ناست یم مخ په نمر

چې دي ووینـــم په مخ مي اوښـــکي درومـــي

په درياب کښـــې اور رالـــګي مـــقرر

بل مذکور د ســخن ګويو سترګو نه زده
چې مي نه په سر، سرګيږي نه په زر

که رحمان صاحب نظر باله سي ښـــــاي
د حـــميد د حـــيا قـــــدر لـــــکه غر

۵۱

د حميد ماشوخېل اوله مصرع د رحمان بابادويمه مصرع

تورو زلفو مي خاطرکړو تار په تار
چې غرقاب مي هم ګرېوان دی هم کنار

لکه ســپل چې رژه وي کمـــر د شــګو
لکه ايښی چـــــې چـــا ګل وي په دســـتار

له خواری د يار په خط زړه ښـــه کومــه
زه خـورلـــی يــم پــه کـــټ د زلـــفو مـــــار

رهبري په دردو غــم غواړم وصـال تـــه
ګـڼه خون کله کـــــولاي شـــي بـيـمار

دا دروغ دي چې په وصل کښـې ښادي ده
هـــغه وايـــه چـې بې کـــــوډو وي دلـــــدار

تل حـــميد په دا وينا ستا يه مـــطربـــه
نـــــه ورکـــــيـږي د رحـــمان د زړه غـــبار

۵۲

وېليك (نثر)

د قربنې څخه چې څرګندېږي وېليك يانې نثر تر شعر

ليکنې په ليکنګ کې تر مخ راغلی دی . څرنګه - چې ليکل دود سواو نثر هم رواج وموند نو د خلکو په

ورځنې ژوند کښـې يو لوی توپير راغی. خو ډېرو خلکو

ليك لوست نسو كولاي .

يو څو لړ و انسانانو په هره طبقي کښې چې وو

پخپله ژبه يې ليك او لوست کولاي سو، تر هغو چې

کرار کرار ليك او لو ست عام سو.

ليك د انسانانو په ورځني ژوند کښې يو لوي رول لوبه

ولی دی، چې په ايدارو اودفترو کښې داسناد ليکلو،

تاريخ ليکلو، شعر ليکلو او دغسي نورو ليکنو لپاره

زمينه برابره سوه. که څه هم بدله يعنی شعر تر ليك

او لوست ډېر ترمخ ده. خو لومړی په ليك سره نثر



ليکل سوی. وروسته تر نثرليکني شعرليکنه منځ ته

راغلې ده او د ژبې ادبيات ليکل سوي. په راتلونکي کي

به وګورو، چې پښتو اديبانو څرنګه پښتونثر ليکلی دی .

دغه په راتلونکي کښې به په دغه کتاب کښې ولولو.

افهام او تفهيم

د پښتو نوی نثر (وېليك)

انسان يو طبعي عقل لرونکی، خبري کونکی، د زده

کړې قوه لرونکی او د کار اندام لرونکی مخلوق دی .

انسان هر شی وروسته تر خپل زېږېدلـــو زده کوې .

دغه د زده کړې قدرت دانسان په فطرت کښې پروت

دی. دلومړي انسانانو لــويه زده کړه خبري، ښکار او

ځان د طبعيت په مقابل کې ساتل وو.



خو زه نه غواړم دلته پر لومړې انسان او د ده

پر کړه

وړه خبري وکړم. یوازي دا وایم، چې انسان څرنګه او په څه ډول بریالی او ځواکمن سو، چې خپل معلومات وخپل راتلونکو کسانو ته په اسانه توګه ور ورسوي .

که په لنډه توګه وویل شي، دا هغه مهال دی، چې لیك منځ ته راځي. ړغ لرونکي د( الپ او بې) توري له ډېرو ډول ډول تحولاتو نه وروسته تقریبا په دیرلس سوه کې ترمخ تر میلاد (Brokhaus[2] ) منځ ته راغلي دي . دا هغه مهال وو، چې په کرار کرار لیك او لوست په نورماله توګه سره د خلکو په منځ کې عمومیت پیدا کوي او افهام او تفهیم په خلکو کښې اسانه کیږي او دودیږي. چې دا لیکنه څرنګه، چیري، د چا لــخوا او څرنګه تحول وموند؟ دلته د دغه بحث موضوع نه ده .

۵۵

څرنګه چې لیك منځ ته راځي د انسان ډېري اړتیاوي آسانه کیږي.د ده معلومات، خبري اطلاعات او تاریخي سند لرلو زمینه ډېره لویه او پراخه کیږي .

نوځکه انسان ته دوې وسیلي د یوبل دپوهه ولــو زمینه برا بره وي. لومړی داچې د خبرو کولو زمینه، چې دغه پخوا لاهم دود وه برابریږي، یاني خبري د ړغ په توګه د خولې له لیاري و غوږ ته رسول وه . دغه ړغ لږو ډېر تر پنځوس متره پورې رسیږي، ډېر نه دی. دغه خبره به لاهم د ځینو خلکو په یاد کښې پاته سوه او دځینو

به د یاده و وته . بله وسیله چې انسان د هغې په مرسته
د ډېرو بریالیتوبو خاوند سو، هغه د لیك او لوست یاني
د «الپ او بې » منځ ته راتلل وو. د دغو تورو د لیکلو
په مرسته به ډېرو لیري لیري ځایونو ته به معلوماتونه،

۵۶

اطلاعات اوپی غامونه به استول کېده.
او برسېره پر دې ډېر معلومات به په دفترونو کښې
خوندي ساتل کېده. چې دغه اسناد به تل پر واقعیت
ولاړ وو ځکه خبري به د خلکو له یاده وتیلي وي خو
په لیك کښې به هغسي لیکل سوي پرتې وې .
اوسنی انسان هم په دغه دوو وسیلو سره افهام او
تفهیم کوي. لکه : خبري او لیکنه.
الپ : خبره یا وینه په عمومي توګه درې ډولونه لري:
لمړی: وینه د ورځني لمړني اړتیا وو لپاره د یو بل
سره خبري کول، پلورل، پېرودل او خپل ورځني
اړتیاوي په عادي مورنی ژبه حل کول .

دویم: وینه د علمي موضوعګانو لپاره لکه دمشخصو او معیینو شیانو، ادبي مسایلو، عدلي،
طیبي، مسلکي

۵۷

او دغسي نورو مسأيلو د حل لپاره پکاريږي .

دريم: شعر ويل دي .
څرنګه چې مخ کښې پر شعر بحث وسو، دلته به يې په لنډه توګه يادە ونه وسي. خبري د انسان طبعي غريزه ده اود هغه فطري ستاينه ده. شعر هم په ځينوانسانا نو کښې يوه طبعي غريزه وي . هغه څوك چې دغه طبعي

صفت لري عادي خبري يې هم شعر ويل وي .دغسي

يو شاعر روانه طبعه د شعر لري . او بل يې کسبي

شاعر دی، چې دغه شعر زده کيږي، تمرين غواړي او

ډېر ادبي کار غواړي او ډېر با تجروبه شاعر ښوونکی

غواړي اوادبي سلسله غواړي.دغه ډول کسبي شاعران

په هر ځائ، او په هر وخت کښې شعر نسي ويلاي .

دغه رنګه شاعران قلم، کاغذ، ارام ځائ غواړي او په
۵۸

ټولنه کښې د ده نازك خيال تحريکېده
غواړي .

بيا دی کولاي سي، چې هلته شعر ووای .

ب : ليکنه : ليکنه يو کسبي هنر دی لکه نور هنرونه او

صنعتونه، چې زده کيږي، ليکنه هم زده کيږي. ليکنه د

ادب پوهي يوه لويه او پراخه څانګه ده. ادبي پوهه او

هنر ټول پر ليك او ليکنه ولاړ دی .

هره ژبه ځان ته ځانګړې «الپ اوبې » لري او خاص

ډغونه لري. د دغو تورو له يوځائ کيدو څخه خبره

جوړېږي او د يوي خبري ډغ ورکوي . هره ژبه د خپلو

خبرو د ړغونو د اړتيا په کچه توري يانې « الپ اوبې»

لري او په هغه ليکنه کوي .

په پښتو ژبه څلور ډوله ليکنې کيږي :

لمړی: وېلیك ليکنه يعنې نثر ليکنه .

۵۹

دويم: وړليکنه يعنې نثر مسجــع ليکنه .

دريم: ټوکماري ليکنه يعنې طنز ليکنه .

څلرم: سندر ليکنه يعنې شعر ليکنه .

وېلیك: د جملو څخه جوړه سوې ليکنه ده، چې مبدء

اوخبرلري. هره جمله دفعل،فاعل اومفعول لرونکې ده.

د جملې ټول غړي دژبنبود له قواعدو سره سم په

خپلو ځايو باندي ليکل کيږي اود ليك نښې هم پکښې

مراعات کيږي .دغسې روانې بې قافيې ليك ته نثر واي .

په ليك کښې نښې او نښانې: لکه ټکی يا نقطه (.)،

کامه يا ويرګول(،)،سواليه ( ؟)، ندائيه(! )، امريه (! )،

دوه ټکي(: ) ، ناخونك („ „) خطك (ـ)، قوسك () ،

ويرګول ترلاندې ټکی (؛) ، په سلو کې علامه (٪) ،

کوږ خط (/) ، ټکي ټکي (..... ) که دغه نښې په ليك

۶۰

کښې مراعات نسې په ليك به چندانې

سړی و نه پوهيږي .

نوي وېلیکونه يا نثرونه : لکه د هېوادمل يوه ټوټه نثر:

« پدې دوره کې که ځينوپښتنو د تجارت، ځمکواو

رموګلو لپاره ئې څه عواید تر لاسه کول، مګرنورو په

ډپرو بدو اقتصادي شرایطو کې له فقر او بدبخۍ سره

ژوند کاوه .....»
دلته دنورولیکوالانودنثر ډولونه اوکړنلیاري هم
ښوول کیږي . ، خو ترمخ تردي غواړم، چې څه
ووایم. هر لیکوال په لیکنه کې د ځانه خپله خپلواکه

کړنلاره لري . ځینې لیکوالان لنډې جملې او پردې

ګړې پخپله لیکنه کښې راولي او ځینې بیا اوږدې

جملې او لږ پردې ګړې پخپل نثر کښې راولي .

زه پدې نظریم، هر څومره چې یو لیکوال تر وسه زیار
۶۱

و باسي تر هغه ځایه، چې امکان لري پخپله ژبه ټولې

ګړې ولیکي. زما غوښتنه داده، هر څومره چې پخپله

ژبه او د هغې په ګړو لیکنه وسي، هغومره د هغې ژبې

ګړې وده کوي. او و نورو لیکوالانو ته هم ددغو ګړو په

کار وړل آسانه کیږي .

د نورو لیکوالانو لیکنه : لکه دمحمد ولي ځلمي نثرلیکنه :

«ابونصرمحمد بن عبدالجبارعتبي پخپل مشهور تاریخ

یمني کې چې په عربي ئې لیکلی دی، په څرګند ډول

واي، چې: «افغان د اوغان تعریب دی » وروسته د

اسلام تر دوري ځینو لیکوالو لکه ابو ریحان محمد بن

احمد بیروني تولد( ۳۶۲او وفات ۴۷۰) ابوالقاسم

فردوسي تولد( ۳۲۲ او وفات ۴۰۰) محمد حسین کاتب

کنیت یې ابوالفضل بیهقي وفات( ۴۷۰) قاضي منهاج
۶۲

سراج جوزجاني اونورودافغان نوم پخپلونثرو
کي تکرار راوړی دی.»
د سید بهادر شاه ظفر کاکا خیل تاریخ نثر لیکنه
دی واي :
«د یوسف زو په علاقه کې د خوشحال خان د قید په

ورځو کې ډېره بد امني وه. او دا علاقه د شاهي

فوځونو له لاسه ډېره ځپل شوې وه. په دغه وروځو کې

هم ددې علاقې حالات ډېر مغشوش وو.خوشحال خان

پخپل یو نظم کې دې حالاتو ته هم یوه اشاره کړې ده.»

د ډاکتر محمدحسن کاکړ نثر لیکنه :

«زمور د هېواد د رواني کشالئ د پېچلتیا غټه نښه

داده، چې د محمد داؤدخان د حکومت له نسکورېدو

نه ورسته تر اوسه پوري، چې شلم کال یې دی او په

ملك کې جنګ روان دی. فکر کېده، چې د شوروي د

یرغلګر پوځ له شړلو ورسته او تنظیمي حکومت په
۶۳

ځاي کیدو سره به جنګ ختم شي خو واك غوښتونکو

تنظیمونو جوز جاني ملېشو او نظار شورا په خپلو کې

د جنګ یو نوی دور شروع کړ. »

ورلیك یا مسجع نثر

مسجع نثرپه لیکنه کې ځان ته یوه کړنلاره او بیخي

ځان ته یو خانګړی چوکاټ لري. نثر مسجع ، شعر او

نظم نه دی اونثر مسجع ته هم شعرنما نه سو ویلاي .

نثر مسجع د شعر او نثر تر منځ یو مستقله موزنه وینه

ده، چې د دغي لیکني استاذ او مخکښ خواجه عبداله

انصاري يا پيري بازرګان دی .

نثر مسجع يو ډول ليکنه ده، بندونه لري، چې هر بند د هغه بل بند سره موزن دی . که څه هم قافيه او رديف نه لري. څرنګه چې مور ښه او خراپ شعرلرو،دغسي

۶۴

هم په نثر مسجع کې ښه او بد سته .

زه غواړم، چې دلته د پښتو ژبو شاعرانو د مسجع نثر

يو څو بېلګي د نمونئ په توګه وښيم او يو پارسي

مسجع نثر چې په پښتو ژبارړه سوی هم وښيم .

د ملاځالاك مسجع نثر ليکنه :

«واوری مؤمنانو داخبرګوری په دا رنګ معلو ميږي،

مؤمنان لك ورګډ شي، په بهشت کې پرآسانو به

سواره شي، د هر مؤمن پر سر به تاج وي، چې دنيا

تر پوري هېڅ نه څرګنديږي . هم به حوري فرشتګان

غلمان وي، دده رکاب نيولی د خاکي آدم به هسي

خدمت کيږي. په اول حصار چې ورشي دی د سپين

زرو روغ دی پهنا يې د پنځه سوه کالو لار ويل کيږي. په

صافی کې هسي صاف دی، چې د روغ بهشت بهرون

۶۵

تړې څرګنديږي.» ( د پښتونثر اته سوه کاله ۱۹۹ مخ)

د مست مسجع نثرد ده د کتاب سلوك الغزات څخه :

« بیچاره چې دا بیان له سوزه ووي په کوه لك کې زر

څلویښت کلونه د حضرت د هجرت تېر وو د

مهجرو.» ( د پښتونثر اته سوه کله ۲۰۲ مخ)

د آخوند احمد مسجع کلام:

« د ښه خداي ثنا به وایم، چې نبیان یې په سړو یو کې

پیدا کړه، څکه نور مخلوق ئي واړه تر بزرګۍئي نه

رسیږي، د دوي سر آدم صفي وو او بیا آخر ئي

محمد قری شي وو، چې دا توغ د شفاعت یې هم په ده

باندي دریږي. » (د پښتونثر اته سوه کاله ۲۰۹ مخ)

د خواجه عبدالله انصاره مسجع نثر ژباړه په پښتو

«الهي! ډېر دي نږدې ښه ئي تر هغه لا نږدې یې، ښه ئي تا لیري
۶۶

خو تر ځان لا نږدې یې، د ځوانمردو په نفسو کي یې
د ذاکرانو په زړوکې ئي .ای خښتنه! ته هغه یې
څه چې دي پخپله ویلي او څرنګه چې دي ویلي هغه یې .

پاك له شرك او له هر عیب ئي ته، فرمان ورکونکی

د شاهانو ئي ته، ګران او کبریا په لوړ تاج خو ئي ته،

دانړۍ ستا ده کامل اختیار لرې ته. الهي! نوم ستا

مور ته روا، محبت ستا مور ته دوا. پېژندنه ستا زمور

ساتون، ستا لطف دی زمور ښکاره غوښتون..

ژبا ړونکی محمد سرور وکیلي د خواجه عبدالله انصاري

مناجات ۱ او ۶م مخ

۶۷

د پښتو په ادب کښې کیسه

قصه یو عربي نوم دی، چې ماناي خبره، حکایت،

داستان او نقل دی. په پښتو کښې ورته کیسه یانکل

واي. کیسې خیالي او یا واقعي وي .

کیسه د پښتو په ادب کښې د اوږدې لیکنې او یا لنډې

لیکنې له مخه ارزول کیږي . په کیسه کې یوازنی شی

چې په نظر کې نیول کیږي هغه کرکتر یا د کیسې

فیګور دی، چې پردغه کرکتر یا فیګور ټوله کیسه را
څرخي.

څرنګه چې مو مخ کې وویل کیسه کېداي سي، چې

خیالي، اندیښنه ئي، واقعي، او یا حقیقي وي .

کیسه کېداي سي، چې منظوم او یا منثور وي .

۶۸

کیسه کیدایسي، چې لنډه او یا اوږده وي .

کیسه کیدایسي، چې تراجیدي او یا کومیك وي .

د کیسې د فیګور مهال او ځائ د فیګور په پیښه پوري

اړه لري. ټوله د کیسې نوري موضوعګاني د دغه

فیګور پر خوا او شا را څرخي . د سارې یا بېلګې په

توګه : د ادم خان او دورخانی کیسه .

دمؤمن جان او شېرېنو کیسه .

په عربو کې د لیلا مجنون کیسه .

په پارسي کې د فرهاد شرېن کیسه .

په الماني کې د روت کپشن کیسه .

په انګلیسي کې د الادن کیسه او دغسي نور ډېر.

کیسه کیداي سي، چې سیاسي، عشقي، ټولنیزه بڼه

ولري . بنه کیسه هغه ده، چې بې پلوه اود لیکوال خپل

۶۹

خیال او اندیښنه انځور کړي .

خو پدا کودتاګانو، پاڅونونوکې او ډله ایز جنګونو کښې

ځینو لیکوالانو، ادیبانو، فرهنګیانو او شاعرانو د ادب

کانون ته غاړه کښې نه ښوده چیر ئې مات کړ په

ریکلامونو، ستاین لیکونو، پله ایز لیکونواوستاین ویلوئي

پیل وکړ، چې کیسو خپله طبعي او واقعي بڼه له لاسه

ورکړه او هم دغسي شاعرانو خپله ادبي لیاره پرې

ښوده او د شعر او ادب مراعات ونکړ پربله خوا

روان سوه، یاني د ظلم او ستم مداحان سول.دغه ډول

ادیبانو د فرهنګ غوره لیار ئي پریښودل مداحان

سول . هغه هم د چا؟ دظالمانو. خو دغه ډول کیسي او

شعرونه ټولنیز ارزښت نه لري .

دپخوا کیسې عشقي د مینې ډکي کیسې دي او یا د

۷۰

زړه ورتیا او تاریخي کیسې دي .

اوسنی کیسې تر ډېره حده د لیکوال په ټولنه کې د ده خپل نوښت دی . دا خبره دلته یوه یادونه ده نیوکه نه ده . کیسه تر ناول ډومبیوالی لري. کیسې له ډېر پخوا نه به په مجلسو کښې کېدي، چې یوه به کیسه یا نکل کاوه نورو به غوږ ورته نیولی وو. دغه نکل دهغو خلکو تلوېزون او سنما وه. اوس د کیسو او ناول کتابونه لیکل کیږي، چې خلك یې په شوق لولي . نکل او رپوټ یو شی وي او یوه مانا لرې . پخوا به خلکو ویل راسه نکل وکه! څه خبره وه؟ یا واي : ده پرون نکل کاوه : احمد له آسه غوزار سو. اوس خلك واي: راپور او یا رپوټ ئي تېر کی او دغسي نور.

۷۱

رپورتاژ یا رپوټ( Reportage) دا یوه فرانسوي ګړه ده، چې مانا یې خبر تېرول، د پېښې خبر ورکول یا ګزارش ته واي. په پښتو کې ورته د پېښې خبرواي . د رپوټ مهال ډېر نه وي تېر سوی، په یوه اونی کښې باید خبر تېر سوی وي . اکثرا په دغه مابین کښې د پېښې خبر تېریږي. رپوټ اتیا په سلو کې واقعیت لري. که رپورتر لاس پکښې و وهي، نو یې د خلکو لپاره په زړه پوري کوي. په دغسي پېښو کښې کرکتر پخپله هغه شیان دي، چې واقعه پر پېښه سوې وي، که دغه څو کرکترونه وي او که یو کرکتر وي .

نوول يا ناول( Nauvelle) نوم دی فرانسوي ګړه ده،

مانا يې حکايت، داستان يا نوي خبرو ته واي .

په ناول کې کرکترونه يا فيګورونه ډېر وي او ځايونه او



مهالونه ئي هم دغسي پکښې

مختلف وي .

دغه پورته توکي د ناول توپيردی ، د کيسي سر خو بيا هم ناول پخپله يو ډول اوږده کيسه ده . داستان يا کيسه په شعر کي . د ملنګ جان د يوه ځوان کيسه :

• يو سړی راته په دې صورت ګويا وو
چې نيکه قبر ته تللی هغه ځوان وو
• د جمعې په شپه دی ولاړی ادیرې ته
سرتور و درېده د خپل نيکه روضې ته
• خپل حاجت ئي سراسر ورته بيان کړ
په ژړا ژړا ئي ځان ورته ستومان کړ
• ډېر مجبور يم مجبوری نه نه خلاصېږم
څه سبب دی په سبب ئي نه پوهېږم

تر پايه :

متلونه او اصطلاحګاني

د اصطلاح او متل تر منځ توپير:

متل يوه لنډه مسجع خبره يا شعر

دی . که چيري دغه
متل شعر وي شاعر ئي څرګند وي او که لنډه مسجع
خبره وي، نو ويونکی ئي تر ډېره څرګند نه وي .
متلونه د اولنو فلسفي د مانا ډکي خبري دي، چې په
ټول هېواد کې يې خلك پېژني او په پوهيږي .



او پر خپل سم ځائ ويل کيږي . د هېواد په ټولو ښارونو
کې يو ډول په کار ځي . لکه : ګران به دي کړم، نه تر

زويه . بل متل : چې سر وي خولی ډېرې دي. ــ پور دي

په پور منت دي په ګور. او دغسي نور ډېر. دغسي

متلونه د هېواد په ګوټ ګوټ کې دود لري او يو ډول

ويل کيږي .

اصطلاح : اصطلاح هغه خبره ده، چې په يوه کلې يا يوه

Download from; aghalibrary.com

ښار کښې رواج ولري، برخلاف د متل چې په ټولو

ځایو کښې د یوه هېواد نه استعمالیږي .

د بیلګې په توګه د کابل اصطلاح : واي : کابل دي بې

زرو وي خو نه بې واوري . « کابل بی زر باشد نه بی

برف ». دغه دودیزه خبره یوازي په کابل کې اصطلاح

ده. یا واي: «الو به از پلو.» یعني د کابل په ژمي کې

۷۴

تود کور تر پلو ښه دی . یا داچې

واي:« خبری سر

چوك». مانا دا د چارسو د سر خبره ده، څه واقیعت

نه لري. یا په کندهار کې واي :

« د اینځر ګل ئي. » مانا دا چې نه ښکارې. او یا په کابل کې دا خبره هم ډېره دود ده، چې وائي:

«دیگی شریکي را در چارسو بشکن.» دغه اصطلاح

ډېره د متل خوالري . ولي د دغې خبرې په مقابل کې

متل هم سته، چې وائي: « شریکي خر شرموښان ئي

ځیري ». پاي !

Download from; aghalibrary.com

اخځونه یا اخستنځي

د کتاب نوم ــ مؤلف یا لیکونکی ــ خپروونکی ــ دچاپ ځای او کال

پټه خزانه محمدهوتك بن داؤد امام الدین ساپی ۱۹۹۵ع
در او مرجان عبدالحمید دیوان ډاکټرسیدانورالحق یونیورسټي بګ اجنسي
کلیات خوشحال خان خټك شیر شاه ترخوي عظیم پیلشیك هاوس ۱۹۸۵ع
رحمان بابا دیوان رحمان بابا پښتوټولنه دولتي مطبعه ۱۳۵۶ هـ ش
فرهنګ عمید حسن عمید حسن عمید مؤسیسه انتشارات امیرکبیر ۱۳۶۳
د الفت خبري ګل پاچا الفت ډاکټر عبدالرحمن الفت المان ۱۳۶۷ هـ ش
د پښتو نثر اته سوه کاله زلمی هیواد مل یونیورسیټي لاهور ۱۳۷۴ هـ
پښتانه د تاریخ په رڼا کې سید بهادر شاه ظفرکاکاخیل پیښوریونیورسیټي کراچي
افغان ملت اخباردموضوع لیکونکی محمدحسن کاکړ دګوندله خوا ۱۳۷۲
د خواجه عبدالله انصاردمناجات ژباړه محمدسروروکیلي ساپي څیړنې مرك ۱۳۸۰
دافغانستان او د روسي د سیاسي روابطو لنډه تاریخچه (۱۱۰۴ ــ ۱۳۷۱ هـ ش)
لیکونکی محمد ولي ځلمی د صحاف نشراتي مؤسیسه کراچي ۱۳۷۴ هـ ش

Download from; aghalibrary.com

## د ليکوال لنډه پېژندنه :

ښاغلي محمد سرور وکيلي باکلوريا دوره له کابل ميخانيکي لېسې، انيجنيري او ماستري يې په روزنپوهنه کي په المان کي اخستې ده او د ۱۹۸۲ ز کال نه تر اوسه پوري له خپلي کورنۍ سره په المان کښې ژوند تېروي .

د ښاغلي محمد سرور وکيلي په دې وروستيو کلونو کي څو بېلابېل کتابونه ليکلي دي :

۱ : - پښتوبديع او بيان ، ۲ : - پښتو ژبښود (ګرامر) ، ۳: - پښتو ګړ ښود ( غياث الغت ) ، ۴ : - انتګرل او درنسيال حساب ، ۵ : - د جامداتو ميخانيک ، ۶ :- د خواجه عبدالله انصار مناجات له پارسي نه په پښتومسجع نثر ژباړه ۷ :- ليکدود او ليکښود کړنلاره او سمه ليکنه دغه پورتني کتابونه ځيني په پېښور کي او ځيني په کابل کي چاپ سوي دي .

**يادونه :** د ښاغلي محمد سرور وکيلي دو کتابونو لکه بديع او بيان او پښتو ژبښود دانترناسيونال افغاني ژورنالستانو لخوا په سويس کي جايزه ورې ده .

د ښاغلي محمد سرور وکيلي ناچاپ کتابونه چې چاپ ته تيار دي :

۱:- اسلامي روزنه اوپوهنه ( په پښتو او الماني ژبو )، ۲:- د پښتو الپ او بې کتاب ، ۳:- پښتو متلونه ، ۴ :- د رياضي ۲۵۰ د طريقې سره حل سوي سوالونه ، ۵:- زما دشعرونو ټولګه ، ۶:- روزنپوهنه ، ۷:- د محمد رسول الله (ص) لنډه ژوند پېښه بديع او بيان د کلاسيک يانې د مقفه شعر پوهنه ده .د هر ډول شعر بيان له عروضوله مخې کوي .

پای

Download from; aghalibrary.com